

Mariano Rugále in Miha Preinfalk: Blagoslovljeni in prekleti. 1. del. Plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Ljubljana : Viharnik, 2010, 252 strani; 2. del. Po sledih mlajših plemiških rodbin na Slovenskem. Ljubljana : Viharnik, 2012, 271 strani.

Za bralca, ki ga zanima, kaj imata skupnega industrialec Josip Gorup, morda za mnoge bolj znan kot »najbogatejši Slovenec vseh časov«, in slovenska pesnica Lily Novy, omenjena knjiga zagotovo prinaša marsikaj zanimivega. Skupna jima je bila več kot samo volja do dela, ki je zagotavljala bogastvo in ugled, glavna ideala meščana. Prav iz vrst meščanov so se pomembni posamezniki povzpeli v plemiški stan. Čast pa je seveda pripadla tudi vsem članom njihove družine. Podeljevanje plemstva je bilo v 19. stoletju veliko bolj preprosto kot v stoletjih pred tem: po 30 letih službe »cesarju«, torej službe v uradih monarhije in v cesarski vojski, je lahko posameznik zaprosil za podelitev plemiškega naziva. Vendarle je treba dodati, da je bilo poplemenjenje številnih posameznikov še kako zaslužno. Monarhija je namreč od 2. polovice 18. stoletja uradnike vzgajala v trdi, skoraj vojaški disciplini, jih nadzorovala, a jih je kot zveste uslužbence znala tudi primerno nagrajevati. Bralec bo ob asociaciji na plemstvo na Slovenskem verjetno najprej pomislil na priimke Auersperg ali Valvasor, mogoče tudi Zois, saj mu zvenijo domače, a teh »starih« plemiških družin v knjigi ne bo našel. Za razliko od predstavnikov teh družin v 19. stoletju poplemenitene rodbine svoje plemiške časti niso dolgo uživale. Leta 1918 je bilo namreč konec kitenja s plemiškimi nazivi.

V obeh knjigah so plemiške družine razdeljene po abecedi, njun osnovni princip pa je, da so v drugi knjigi zbrane tiste poplemenitene družine, o katerih je bilo v slovenskem prostoru mogoče najti manj podatkov in spominov. Druga knjiga sledi prvi po dobrem letu in vsekakor je treba ponovno zapisati, da sta obe dobrodošli tako za slovensko strokovno kot tudi za širšo javnost. Predstavitvi posameznika, ki si je pridobil plemiški naziv, in njegovih potomcev sledita rodovno deblo ter seznam najpomembnejše literature in virov, s pomočjo katerih je mogoče nadaljnje raziskovanje posameznikov in posameznih družin. Če bi že za prvo knjigo lahko zapisali, da so za znanstveno javnost zagotovo najpomembnejši spomini, ki so jih posredovali potomci posameznih družin, je prav prva knjiga spodbudila še dodaten interes za raziskovanje družinske preteklosti tistih, ki jih je tudi zaradi »oteženega iskanja« podatkov o družini prva knjiga izvzela.

Razgledani poznavalec osebnosti 19. stoletja bo

med pomembnimi intelektualci hitro našel kakšnega potencialnega plemiča. In ljubitelj slovenske umetnosti bo prepoznal portrete znanih slikarjev, a se bo prvič seznanil z življenjskimi zgodbami prej pogosto napol anonimnih obrazov, ki so vanj zrl z mojstrovini. Zaradi svojih zaslug se je med plemiče vpisal časnikiar, izobraženec, politik in pisec praktičnih priročnikov za kmete Janez Bleiweis, ki se je kitil z naslovom viteza Trsteniškega. Med novodobnim plemstvom so bili potomci izobražencev (Gspanj, Miklošiči), poslancev in županov (Graselliji, Šukljeti, Tomšeti, Vesseli), najvišji deželni politiki in uradniki, kot na primer deželni glavar Oto Detela. Med poplemenitenimi najdemo tudi duhovnika – avtorja nabožnih del Simona Wilfana. Tudi drugi poplemeniteni posamezniki so imeli kaj pokazati. Julij Born je bil gonilna sila gospodarskega razvoja v Trzinu, Franc Močnik pa eden najboljših matematičnih pedagogov. Med uspešne znanstvenike bi lahko prišteli vsaj še rektorja graške univerze Arnolda Luschina ter predavatelja na Humboldtovi univerzi in pozneje direktorja etnografskega muzeja v Berlinu Felixa Luschana, ki jima je pot do slave zagotovo nekoliko olajšala tudi simbolna in materialna dediščina njunih očetov. Med poplemenitenimi pričakovano najdemo pomembne predstavnike vojske, univerzitetne predavatelje in intelek-

tualce, kot na primer predavatelja na topniški šoli Andreja Čehovina in člana razmejitvene komisije po prvi svetovni vojni Alfonza Gspana. V vrste plemstva so se vpisali izdajatelji vseh največjih časopisov. Nekateri novi plemiči so si lastili glavne zasluge pri modernizaciji slovenskih regij, kot na primer Jožef Savinšek v Metliki. Skratka, bili so predstavniki novega vala meščanske družbene elite, ki je v 19. stoletju oblikovala družbo, kulturo in znanost ne samo na Slovenskem, ampak tudi v celotni monarhiji. Osebna pričevanja posameznih članov družin in njihovih potomcev govorijo o mnoštvu identitet, razpetih med staro plemiško slavo in novimi meščanskimi kodi obnašanja, ki so značilni za posameznike, ki si večkrat tudi z lastnimi uspehi pridobijo ta kljub vsemu še vedno prestižni naziv in čast. To je v drugi knjigi, v kateri so zajete še manj znane plemiške ali, bolje, poplemenitene družine, še toliko bolj očitno. Med takimi je bil plemeniti Levičnik, ki je, potem ko se je njegova mati ponovno poročila, pustil ljubljansko šolo in odšel z »znanci trgovci« na Dunaj. Pozneje uspešen pravnik je bil tudi oče pisca prvega kriminalnega romana v monarhiji Henrika Levitschnigga, ki pa je umrl brez potomcev.

Skozi stopicanje po abecedi slovenskih plemiških družin bralec ugotovi, da je za najbolj moderne in hkrati zadnje generacije slovenskega plemstva veljalo, da so mnogi raje živeli v razkošnih mestnih hišah kot v prevelikih podeželskih dvorcih. Nekateri pa so kot »staro plemstvo« živeli na gradovih. A v narobe svetu družbene elite 19. stoletja v monarhiji so na gradovih živeli tudi drugi meščani, med najbolj znanimi »graščaki« je eden najuspešnejših slovenskih industrialcev Fidelis Trpinc, ki je imel v lasti kar dva renesančna dvorca, Žaprice in Škofjo Loko, ter meščanski Ljubljani bližnji grad Fužine. Orumenele družinske fotografije razkrivajo, da so se novodobni plemiči kot drugi meščani odpravljali na potovanja in da so raje kot hlastali mestni prah poleti »zbežali« na podeželje. Nič drugače kot »moderni« meščani drugod po Evropi. Le da niso tako krčevito postavljali mej med svojim načinom življenja in življenjem starega plemstva, kot se je dogajalo v nekaterih delih Evrope. Četudi so bili mnogi vzgojeni v duhu razsvetljenstva, je bil vstop med plemenite v celotni monarhiji še vedno dejanje družbenega prestiža. Josip Gorup je svojo kri po pričevanju potomcev požlahtnil z znatno finančno podporo in zlasti na željo svoje žene in otrok. Kot tovarnar, ladjar in finančnik je namreč postal ponos kranjskih elit že veliko pred pridobitvijo plemiškega naziva.

Predstavitve slovenskih plemiških rodbin ne bomo brali samo kot slavno družinsko zgodovino, saj ne manjka niti zgodb o družinskih črnih ovcah. Med njimi je bil zagotovo kranjski politik in dedič gradu Mirna, a enako marljivo tudi prevarant Julij

Fraenzl pl. Vesteneck. Njegovih podvigov se je sramoval tako njegov tast, kranjski deželni predsednik pl. Eybesfeld, ki se je »bridko kesal, da je dal svojo hčer takemu človeku«, kot tudi sin, ki se je zaradi očetovih »zaslug« odpovedal njegovemu imenu. Striktne pravila plemiškega koda obnašanja so bila konec 19. stoletja že tako razrahljana, da je grofica Lichtenberg posvojila gozdarskega mojstra na gospodstvu Snežnik Henrika Schollmayerja. To dejanje je seveda še bolj spodbudilo že razširjene govorice o njunem ljubezenskem razmerju.

Poleg teh zgodb, ki knjigo približajo bralcu, pomeni ta tudi prvi poskus genealoškega pregleda predstavljanih plemiških rodbin. Posebej jo odlikuje okoliščina, da sta avtorja sodelovala s potomci posameznih družin. Ti so jima razkrili podatke o nemirnih družinskih pticah, ki jih je usoda zanesla na različne konce sveta, in tistih, ki so dovolili javno objavo drobcev iz galerije družinskega spomina.

Dragica Čec

Tone Košir: Življenje na Lučinskem skozi stoletja. Lučine : Krajevna skupnost, 2010, 436 strani.

V delu Življenje na Lučinskem skozi stoletja je avtor predstavil življenje v dokaj odmaknjeni vasi. Skušal je doseči čim bolj popolno predstavitev vasi in njenega življenja skozi čas. Tako je naletel na zelo obsežno gradivo, ki ga je bilo treba smiselno obdelati in sistematično predstaviti bralcem. Delo je razdeljeno na več obsežnih poglavij. V Uvodu, ki obsega 50 strani, je avtor poskušal podati zgodovinski pregled lučinskega območja. Kot se spodobi, omenja najprej »stare čase« in skuša dokazati, da so bili tudi ti kraji poseljeni vsaj že v začetku rimskega imperija. To mnenje je utemeljeno na najdenih ostankih iz rimske dobe in na osnovi nekaterih krajevnih poimenovanj. Čez kasnejše lučinsko ozemlje je bila v tej dobi speljana rimska pot (Rimljani so svoje ceste gradili tudi na osnovi dobrih starih cestnih povezav in poti tako trgovcev kot lovcev, kar nakazuje, da je bilo to območje poseljeno že pred rimsko dobo), ki je s seboj prinesla tako dobre kot slabe posledice. Nato sledi opis oblikovanja freisinške posesti na loškem ozemlju, kamor je bilo vključeno tudi področje Lučin. Avtor je ob tem predstavil ureditev loškega gospodstva, opredelil pripadnost Lučin ter opisal njeno razmejitve s sosedi. Kolonizacijo lučinskega območja je predstavil s pomočjo urbarja iz konca 13. stoletja. V naslednjih podpoglavjih je skušal predstaviti življenje in delovanje tedanjih prebivalcev. Predstavljena so njihova